

АНОТАЦІЯ

Нижник Г.П. Роль прокурора на завершальному етапі досудового розслідування – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право (галузь знань – 08 «Право»). Національний університет «Острозька академія», Міністерство освіти і науки. Острог, 2025.

Дисертаційну роботу присвячено комплексному теоретико-прикладному дослідженню ролі прокурора на завершальному етапі досудового розслідування в сучасному кримінальному провадженні України, виявленню проблем та напрацюванню пропозицій щодо удосконалення відповідних правових положень та практики їх застосування.

Обґрунтовано самостійний характер завершального етапу досудового розслідування як структурної стадії кримінального провадження. Він охоплює оцінку доказів, відкриття матеріалів іншій стороні, складання або затвердження обвинувального акта, звернення з клопотаннями до суду або закриття кримінального провадження. З'ясовано, що ця стадія прямо не закріплена в КПК України, її існування підтверджується сукупністю процесуальних дій сторони обвинувачення, спрямованих на прийняття остаточного рішення у справі.

Розкрито правові основи діяльності прокурора в умовах сучасної моделі кримінального процесу, здійснено історико-правовий огляд еволюції його ролі в Україні, а також проаналізовано зарубіжний досвід (зокрема Франції, Німеччини, Італії, Польщі, Великої Британії та США), що дозволило визначити можливості адаптації ефективних практик у вітчизняних умовах.

На основі аналізу наукових підходів та чинного законодавства сформульовано авторське визначення завершального етапу досудового розслідування як окремої процесуальної фази, що настає у його фінальній стадії та включає дії органу досудового розслідування і прокурора, спрямовані на процесуальне завершення провадження шляхом ухвалення одного з кінцевих рішень, передбачених КПК України.

У дисертації систематизовано форми реалізації повноважень прокурора на завершальному етапі досудового розслідування. Підкреслено, що поряд із закріпленими у ст. 283 КПК України формами – закриття кримінального провадження; звернення до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності; направлення до суду обвинувального акта; звернення до суду з клопотанням про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру – доцільним є виокремлення ще однієї форми. Запропоновано визначати її як звернення прокурора до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності, що уточнює та розширює доктринальне розуміння можливих результатів завершення досудового розслідування.

Запропоновано авторську класифікацію випадків закриття кримінального провадження на завершальному етапі досудового розслідування через призму участі прокурора. Обґрунтовано виокремлення трьох основних груп: ситуації, коли прокурор самостійно приймає рішення про закриття провадження; випадки, коли прокурор звертається до слідчого судді з відповідним клопотанням; а також обставини, коли рішення про закриття провадження ухвалює слідчий чи дізнавач.

Окрему увагу приділено повноваженням прокурора як процесуального фільтра, покликаного унеможливити необґрунтоване кримінальне переслідування та забезпечити дотримання засад законності на завершальному етапі досудового розслідування. Акцентовано, що прийняття рішення про закриття кримінального провадження відносно підозрюваного має здійснюватися прокурором на засадах внутрішнього переконання та незалежності, позбавлених будь-якого адміністративного чи відомчого тиску. У зв'язку з цим запропоновано скасувати положення Наказу Офісу Генерального прокурора № 309 в частині обов'язку керівника прокуратури скеровувати матеріали до прокуратури вищого рівня разом із висновком про законність прийнятого рішення.

Розкрито зміст звернення прокурора до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності як механізму досягнення балансу між публічними та приватними інтересами; підкреслено обов'язок прокурора ініціювати це питання за наявності визначених законом підстав.

Проілюстровано особливості звернення до суду з клопотанням про закриття провадження у зв'язку із закінченням строків давності притягнення до кримінальної відповідальності. Обґрунтовано обов'язок прокурора не лише перевіряти формальний факт спливу строку давності, а й контролювати повноту, об'єктивність досудового розслідування та правильність кваліфікації діяння.

Зроблено висновок про трансформацію функціональної ролі прокурора від концепції загального нагляду до процесуального керівництва як основної функції у кримінальному провадженні. Визначено, що ця модель зберігає окремі наглядові елементи, зокрема вони реалізуються у повноваженнях керівного складу прокуратури щодо перевірки законності рішень про закриття кримінальних проваджень. На підставі аналізу статистики та результатів опитування прокурорів підкреслено позитивну динаміку змін, водночас констатовано перехідний характер цього підходу, що проявляється у збереженні практики скасування рішень про закриття проваджень як засобу забезпечення кількісних показників, що свідчить про інституційну незавершеність трансформації ключової ролі прокурора в кримінальному провадженні.

У дисертації класифіковано функції прокурора при відкритті матеріалів стороні захисту на: оцінювальну, інформаційно-забезпечувальну, організаційно-контрольну, гарантійно-змагальну та процесуально-регулюючу. Доведено значущість кожної з них в ракурсі забезпечення реалізації принципу змагальності в кримінальному процесі.

Значна увага у дослідженні зосереджена на питаннях складання та затвердження обвинувального акта. Обґрунтовано, що право прокурора самостійно складати обвинувальний акт є безумовним, що не залежить від правової позиції слідчого та не підлягає оскарженню без відповідних правових підстав.

Запропоновано конкретизувати положення ст. 293 КПК України шляхом чіткого закріплення обов'язку прокурора вручати копії обвинувального акта та реєстру матеріалів досудового розслідування під розписку до їх скерування до суду. Така редакція усуває колізію із вимогою «одночасності» та відповідає логіці процесуального порядку дій, адже підтвердження вручення є обов'язковим додатком до обвинувального акта і має передувати його направленню, що мінімізує ризик повернення матеріалів із формальних підстав.

Акцентовано, що оцінка доказів прокурором на завершальному етапі досудового розслідування має вирішальне значення для ухвалення законного обґрунтованого остаточного процесуального рішення. Вона ґрунтується на критеріях належності, допустимості, достовірності та достатності й формується у межах внутрішнього переконання прокурора, яке забезпечує поєднання публічного інтересу та дотримання прав учасників процесу.

Зроблено висновок, що реалізація принципу змагальності на завершальному етапі досудового розслідування забезпечує рівність сторін, а ключову роль у цьому процесі відіграє прокурор. Саме його обов'язок повного й об'єктивного відкриття матеріалів стороні захисту, зокрема НСРД, гарантує дотримання законності, процесуального паритету та справедливості кримінального провадження.

Аргументовано виокремлення функції прокурора з протидії процесуальним зловживанням учасників кримінального провадження як самостійного напрямку його діяльності, що реалізується шляхом застосування механізмів процесуального фільтрування та забезпечення дотримання принципів добросовісності й розумності строків. Встановлено, що найбільша концентрація процесуальних зловживань спостерігається на завершальному етапі досудового розслідування, зокрема під час ознайомлення сторони захисту з матеріалами кримінального провадження.

Обґрунтовано, що цифровізація кримінального провадження відкриває нові інструменти для протидії зловживанням процесуальними правами стороною захисту. У зв'язку з цим запропоновано внести зміни до Перехідних положень КПК України, передбачивши можливість офіційного інформування

сторони захисту через зареєстровані електронні адреси, а також передачу копій матеріалів у цифровій формі за згодою учасника провадження.

Запропоновано низку змін до кримінального процесуального законодавства, спрямованих на підвищення ефективності завершального етапу досудового розслідування та посилення гарантій прав сторін, в тому числі: закріпити заборону знищення матеріалів негласних слідчих (розшукових) дій до набрання вироком законної сили, а також надати стороні захисту право на подання мотивованого клопотання про їх розсекречення; доповнити КПК України окремою процесуальною нормою, яка б передбачала визначення ознак процесуального зловживання з можливістю прокурора звертатися до суду з клопотанням про визнання таких дій як зловживання та застосування відповідних правових наслідків.

Ключові слова: верховенство права, відкриття матеріалів, внутрішнє переконання, дискреція, електронне інформування, завершальний етап досудового розслідування, закриття кримінального провадження, зловживання процесуальними правами, змагальність, кримінальне провадження, міжнародний досвід, негласні слідчі (розшукові) дії, обвинувальний акт, оцінка доказів, права людини, право на захист, прокурор, процесуальне керівництво, справедливий суд, сторони кримінального провадження, судочинство, функції прокурора, цифровізація кримінального процесу.

ABSTRACT

Nyzhnyk H.P. The prosecutor's role at the final stage of the pre-trial investigation. – Qualification scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 081 – Law (field of knowledge – 08 «Law»). National University «Ostroh Academy», Ministry of Education and Science of Ukraine. Ostroh, 2025.

The dissertation is devoted to a comprehensive theoretical and practical study of the prosecutor's role at the final stage of pre-trial investigation in modern criminal proceedings of Ukraine, the identification of problems, and the development of proposals for improving the relevant legal provisions and their application in practice.

The independent character of the final stage of pre-trial investigation as a structural phase of criminal proceedings is substantiated. This stage includes evaluation of evidence, disclosure of materials to the other party, preparation or approval of the indictment, submission of motions to the court, or closure of criminal proceedings. It has been established that this stage is not directly defined in the Criminal Procedure Code of Ukraine, while its existence is confirmed by the totality of procedural actions of the prosecution aimed at making a final decision in the case.

The legal foundations of the prosecutor's activity in the conditions of the modern model of criminal procedure have been revealed, a historical and legal review of the evolution of his role in Ukraine has been carried out, as well as foreign experience (in particular of France, Germany, Italy, Poland, the United Kingdom and the USA) has been analyzed, which made it possible to determine the possibilities of adapting effective practices in domestic conditions.

On the basis of the analysis of scientific approaches and current legislation, the author's definition of the final stage of the pre-trial investigation as a separate procedural phase has been formulated, which occurs at its final stage and includes the actions of the pre-trial investigation body and the prosecutor aimed at the procedural completion of the proceedings by making one of the final decisions provided for by the CPC of Ukraine.

The dissertation systematizes the forms of exercising the prosecutor's powers at the final stage of the pre-trial investigation. It is emphasized that along with the forms enshrined in Article 283 of the CPC of Ukraine – closure of criminal proceedings; filing a motion to the court for releasing a person from criminal liability; sending the indictment to the court; filing a motion to the court for the application of compulsory medical or educational measures – it is expedient to single out another one. It is proposed to define it as the prosecutor's motion to the court for the release of a person from criminal liability due to the expiration of limitation periods, which specifies and expands the doctrinal understanding of the possible outcomes of the final stage of the pre-trial investigation.

In addition, the dissertation proposes the author's classification of cases of closing criminal proceedings at the final stage of the pre-trial investigation through the prism of the prosecutor's participation. The separation of three main groups is substantiated: situations where the prosecutor independently makes a decision to close the proceedings; cases where the prosecutor applies to the investigating judge with the relevant motion; as well as circumstances where the decision to close the proceedings is made by the investigator or the inquirer.

Special attention is paid to the prosecutor's powers as a procedural filter intended to prevent unjustified criminal prosecution and to ensure compliance with the principles of legality at the final stage of the pre-trial investigation. It is emphasized that the decision to close criminal proceedings against a suspect must be made by the prosecutor on the basis of inner conviction and independence, free from any administrative or departmental pressure. In this regard, it is proposed to repeal the provisions of the Order of the Office of the Prosecutor General No. 309 concerning the obligation of the head of the prosecutor's office to forward the materials to a higher-level prosecutor's office together with the conclusion on the legality of the decision made.

The content of the prosecutor's appeal to the court with a motion for the release of a person from criminal liability as a mechanism for achieving a balance between public and private interests is disclosed; the prosecutor's obligation to initiate this issue in the presence of the grounds defined by law is emphasized.

The peculiarities of filing a motion to the court for the closure of proceedings in connection with the expiration of limitation periods for bringing to criminal liability are illustrated. The prosecutor's duty is substantiated not only to verify the formal fact of expiration, but also to control the completeness, objectivity of the pre-trial investigation and the correctness of the qualification of the act.

A conclusion is made about the transformation of the functional role of the prosecutor from the concept of general supervision to procedural guidance as the main function in criminal proceedings. It is determined that this model retains certain supervisory elements, in particular in the powers of the management of the prosecutor's office regarding the verification of the legality of decisions on the closure of criminal proceedings. On the basis of the analysis of statistics and the results of the survey of prosecutors, positive dynamics of changes are emphasized, at the same time the transitional nature of this approach is noted, which is manifested in the preservation of the practice of canceling decisions on the closure of proceedings as a means of ensuring quantitative indicators, which indicates the institutional incompleteness of the transformation.

The dissertation classifies the functions of the prosecutor in disclosing materials to the defense: evaluative, informational, organizational and supervisory, guarantee-adversarial, and procedural-regulatory. The significance of each of them for ensuring the implementation of the principle of adversarial proceedings has been proved.

Considerable attention in the research is focused on the issues of preparation and approval of the indictment. It is substantiated that the prosecutor's right to independently prepare an indictment is unconditional, does not depend on the legal position of the investigator, and is not subject to appeal without the relevant legal grounds.

It is proposed to specify the provisions of Article 293 of the CPC of Ukraine by clearly establishing the obligation of the prosecutor to hand over copies of the indictment and the register of pre-trial investigation materials under receipt before they are sent to the court. Such a wording eliminates the conflict with the requirement of "simultaneity" and corresponds to the logic of the procedural sequence of actions,

since the receipt confirming delivery is a mandatory annex to the indictment and must precede its submission, which minimizes the risk of the return of materials on formal grounds.

It is emphasized that the evaluation of evidence by the prosecutor at the final stage of the pre-trial investigation has decisive significance for making a lawful final procedural decision. It is based on the criteria of relevance, admissibility, reliability, and sufficiency, and is formed within the framework of the prosecutor's inner conviction, which ensures the combination of public interest and the observance of the rights of participants in the proceedings.

It is noted that the implementation of the principle of adversarial proceedings at the final stage of the pre-trial investigation ensures the equality of the parties, and the key role in this process is played by the prosecutor. It is precisely his obligation of full and objective disclosure of materials, including covert investigative (search) actions, that guarantees compliance with legality, procedural parity and fairness of proceedings.

The separation of the prosecutor's function of countering procedural abuses by participants in criminal proceedings as an independent direction of his activity has been substantiated, which is implemented through the application of mechanisms of procedural filtering and ensuring compliance with the principles of good faith and reasonable time limits. It has been established that the greatest concentration of procedural abuses is observed at the final stage of the pre-trial investigation, in particular during the defense's review of the materials of the criminal proceedings.

It has been substantiated that the digitalization of criminal proceedings opens up new instruments for countering abuses of procedural rights by the defense. In this regard, it is proposed to make amendments to the Transitional Provisions of the CPC of Ukraine, providing for the possibility of official notification of the defense through registered electronic addresses, as well as the transfer of copies of materials in digital form with the consent of the participant in the proceedings.

A number of other amendments to the criminal procedural legislation are also proposed, aimed at increasing the efficiency of the final stage of the pre-trial investigation and strengthening the guarantees of the rights of the parties. In

particular: to enshrine the prohibition of destroying materials of covert investigative (search) actions until the court verdict enters into legal force; to grant the defense the right to submit a reasoned motion for their declassification; to supplement the CPC of Ukraine with a separate procedural provision that would define the characteristics of procedural abuse with the possibility of the prosecutor applying to the court with a motion to recognize such actions as abuse and to apply the relevant legal consequences.

Keywords: rule of law, disclosure of materials, inner conviction, discretion, electronic notification, final stage of pre-trial investigation, closure of criminal proceedings, abuse of procedural rights, adversarial principle, criminal proceedings, international experience, covert investigative (search) actions, indictment, evaluation of evidence, human rights, right to defense, prosecutor, procedural guidance, fair trial, parties to criminal proceedings, judicial process, functions of the prosecutor, digitalization of criminal procedure.